

การปฏิรูปทางการทหาร : การสร้างทหารอาชีพและสถาบันทหาร และบทบาทของทหารที่มีต่อความมั่นคงของชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2411-2453 ตรงกับ ค.ศ. 1868-1910 ประเทศต่างๆ ในยุโรปที่เป็น มหาอำนาจของโลกมีหลายประเทศ เช่น ประเทศ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เยอรมนี ฮอลแลนด์ เดนมาร์ก นอแวกยุโรปมีสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น จีน (กำลังอ่อนแอ) ก่อนหน้านั้นสเปนและโปรตุเกส เสียอาณานิคมในอเมริกาใต้

กองทัพของราชอาณาจักรอังกฤษมีอำนาจ สูงสุดในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นอาณาจักรที่ใหญ่ ที่สุดในประวัติศาสตร์ ถือได้ว่าเป็นมหาอำนาจ ของโลก มีคำกล่าวที่ว่า The Sun never sets on the British Empire อาณานิคมที่สำคัญคือ อินเดีย (อาณาจักรโมกุลในอินเดียล่มสลาย) เรียกว่า British Raj อาณาจักรอังกฤษยุควิกตอเรียน (รัชกาลพระนางเจ้าวิกตอเรีย) เป็นมหาอำนาจ ทางการค้า มีบริษัท East India Company ดำเนิน การค้าในเอเชีย และดูแลอาณานิคมด้วย จนถูก ยุบไปใน ค.ศ. 1858 รัฐบาลอังกฤษจึงดูแล อาณานิคมเอง ประเทศมหาอำนาจยังแผ่ แสงยานุภาพด้านการทหารไปทั่วโลก ในภูมิภาค ของเรา อังกฤษได้ยึดพม่าและดินแดนที่ปัจจุบัน เป็นมาเลเซียและสิงคโปร์

เจ้านายที่ได้ทรงศึกษาในอังกฤษมีพลเรือ เอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขต อุดมศักดิ์ (พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์) ทรง ศึกษาวิชาการทหารเรือ พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหา วิชาวุธ) ทรงศึกษาวิชาทหารบก พลเอกพระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (พระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร) ทรงศึกษาวิชาทหาร ข้าง เป็นต้น

ฝรั่งเศสมีอาณาจักรที่ใหญ่โตแข่งขันกับ อังกฤษในอเมริกาเหนือและเอเชีย ภาษาฝรั่งเศส จึงเป็นภาษาหนึ่งที่ใช้กันมากในโลก การทหาร ของฝรั่งเศสเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัย พระเจ้าโนโปเลียน ภายหลังสู้อังกฤษไม่ได้ และ พ่ายแพ้ต่อเยอรมันใน Franco-Prussian War 1870-1871 แต่ยังเข้มแข็งในอาณานิคมที่แอฟริกาและ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กษัตริย์โนโปเลียนที่ 3 เข้า ยึดโคชินจีน ปัจจุบันเป็นเวียดนาม ต่อมารวมเขมร ลาว อ่าวทวนโจวโนจีน และมีเขตเช่าในเซี่ยงไฮ้ มีอิทธิพลในเมืองปอนดิเชรี ในอินเดีย หลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 ฝรั่งเศสเสียอาณานิคม ส่วนมาก ยังคงเหลือหมู่เกาะต่างๆ ที่ถือว่าเป็น ส่วนของฝรั่งเศส

* พระราชนิพนธ์คำสอน ในหัวข้อเดียวกัน ในวิชาหัวข้อพิเศษทางประวัติศาสตร์ : พระจุลจอมเกล้า ศึกษาว่าด้วยการ สร้างความมั่นคงของชาติ, 2 ธันวาคม 2553

เยอรมนี อาณาจักรเยอรมันตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1871 มีบิสมาร์ค (Bismarck) เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากชนะฝรั่งเศส พร้อมกันนั้นก็มีกองทัพที่เข้มแข็ง มีจักรพรรดิ (Kaiser) เป็นจอมทัพ องค์แรกคือ Wilhelm 1 แห่งปรัสเซีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระราชโอรสไปทรงศึกษาด้านการทหารในเยอรมนี เช่น จอมพลเรือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยชั้นต้นปอตสดัม โรงเรียนนายร้อยชั้นสูงโกรสลิชเตอร์เฟลเด (Gross Lichterfelde) ทรงสอบได้คะแนนสูงสุด โรงเรียนนายเรือเฟลนบูร์ก มูรวิก (Marineschule Flenburg Murwick) ได้รับรางวัลการออกแบบเรือดำน้ำทรงเป็นเรือตรีกองทัพเรือเยอรมัน

รัสเซีย ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัสเซียเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีอาณาเขตตั้งแต่มหาสมุทรอาร์กติกทางเหนือทางใต้จดทะเลดำ ตะวันตกเป็นทะเลบอลติก ตะวันออกเป็นมหาสมุทรแปซิฟิก เป็นประเทศที่ปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 ภัยพิบัติเรียกว่า ชาร์ (Tsar) เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศทำให้กองทัพไปเล่นไม่สามารถเข้าบุกยึดครองได้ ถึงจะเป็นประเทศมหาอำนาจ แต่การพัฒนาจะช้ากว่าประเทศยุโรปอื่นๆ ปัญหาหลักคือ การมีทาสติดที่ดิน (Serfs) ซึ่งประเทศยุโรปอื่นๆ ไม่มีมานานแล้ว ยิ่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมยิ่งมีปัญหากรรมกรที่ไม่ได้รับความยุติธรรม พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 2 (ค.ศ. 1855-1881) ทรงพยายามปฏิรูปการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่ถูกลอบปลงพระชนม์เสียก่อน พระราชโอรสคือ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ที่ 3 ที่ขึ้นครองแทน ทรงเลิก

มาตรการปฏิรูปของพระราชบิดา และปกครองเข้มงวด ถึงพระราชโอรสคือพระเจ้านิโคลัสที่ 2 (ค.ศ. 1894-1917) ไม่มีการแก้ปัญหาใดๆ ชาร์ไม่เข้าพระทัยเจตนารมณ์ของปัญญาชนและการเกิดเหตุ Bloody Sunday ใน ค.ศ. 1905 ทำให้ประชาชนเกลียดชังระบอบกษัตริย์มากขึ้น ในปีเดียวกันนั้นรัสเซียยอมแพ้ญี่ปุ่น แสดงให้เห็นความอ่อนแอของกองทัพรัสเซีย อย่างไรก็ตาม รัสเซียยังเป็นที่เกรงขามของนานาประเทศเพราะเป็นประเทศใหญ่ จอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทรงไปศึกษาวิชาทหารที่รัสเซีย

ฮอลแลนด์ ติดต่อด้านการค้ากับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ควรจะสังเกตคือ มีอาณานิคมในอินโดนีเซียซึ่งอยู่ใกล้ไทย

เดนมาร์ก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศสแกนดิเนเวียแยกจากกัน เดนมาร์กพยายามเป็นกลางเพื่อการค้ากับทุกฝ่าย เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบกษัตริย์ได้รับรัฐธรรมนูญใน ค.ศ. 1849 หลังสงคราม Schleswig ต้องเสีย Schleswig Holstein ให้เยอรมนี (ปรัสเซีย)

มีความสัมพันธ์กับไทยด้านการทูตตั้งแต่รัชกาลที่ 4 การค้า การตำรวจ และทหารเรือตั้งบริษัท East Asiatic ตั้งแต่ ค.ศ. 1897

จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเดนมาร์ก ทรงสอบได้วิชาทหารปืนใหญ่

ญี่ปุ่น การปฏิรูปเมจิ หรือ Meiji Ishin เริ่ม ค.ศ. 1868 เป็นการนำพระราชอำนาจกลับคืนสู่สมเด็จพระจักรพรรดิ นอกจากนั้นการปฏิรูปยังนำญี่ปุ่นเข้าสู่ความทันสมัยและความเจริญก้าวหน้าหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการทหาร มีการใช้ยุทธวิธีแบบตะวันตกเอาชนะ

จีนและรัสเซีย ปรามกบฏนักมวยในจีน การชนะ รัสเซียใน ค.ศ. 1905 ทำให้เกิดขวัญกำลังใจแก่ ชาวเอเชีย

สหรัฐอเมริกา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือก่อนหน้านั้น เราไม่ได้ มีความสัมพันธ์ทางการทหารกับสหรัฐอเมริกา แต่ ได้ทำสัญญาทางไมตรีมาก่อนประเทศใดในเอเชีย สงครามกลางเมืองอเมริกัน (ค.ศ. 1861-1865) เป็น สงครามที่มีการใช้ยุทธวิธีแบบใหม่ๆ ในตำรา ประวัติศาสตร์สงครามจะเรียกว่า Industrial warfare อยู่ระหว่างช่วงต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมถึง ช่วงยุคระเบิดปรมาณู ประเทศรวมกันเป็นรัฐ ประชาชาติ (nation states) ยุคนี้จะใช้กองทัพ บก กองทัพเรือขนาดใหญ่ เกณฑ์ทหารจำนวนมาก มีการคมนาคมขนส่งที่รวดเร็วทางรถไฟ ทางเรือ และทางอากาศ การสื่อสารมีวิทยุ โทรเลข

เราควรจะศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม โลกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในช่วงนี้เป็นสมัย แห่งการประดิษฐ์คิดค้น มีการพัฒนาด้านการ ศึกษาและวิชาการต่างๆ เช่น คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ไฟฟ้า และโลหวิทยา เป็นพื้นฐาน ของการพัฒนา เทคโนโลยีในคริสต์ศตวรรษที่ 20 การแพทย์เจริญขึ้น นักวิทยาศาสตร์เข้าใจเรื่อง ร่างกายมนุษย์และโรค ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น เริ่มการใช้รถไฟเป็นเส้นทางคมนาคมและขนส่ง ทางบกที่ดีที่สุด อังกฤษเลิกทาสใน ค.ศ. 1834 สหรัฐอเมริกาเลิกทาสหลังจากสงครามกลางเมือง ค.ศ. 1865 เริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรม ส่วนใน ยุโรปนั้นเป็นช่วงที่พัฒนาเข้าสู่การปฏิวัติ อุตสาหกรรมช่วงที่ 2 เป็นเหตุให้ชาวยุโรปยิ่ง ต้องการแหล่งวัตถุดิบและตลาดการค้า มีการ ตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ๆ

การทหารก่อนการปฏิรูป

ไทยไม่สู้ว่างเว้นจากการสงคราม แต่ก่อนนี้ คู่ทำศึกสงครามคือ พม่า และมีเขมรกับยะไข่ลอบ เข้ามากวาดต้อนผู้คนเป็นครั้งคราว การทำ สงครามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เป็นการกวาดต้อนผู้คนเพื่อใช้แรงงาน สำหรับ พม่านั้นการยึดพื้นที่ก็เป็นเรื่องสำคัญเพราะดินแดน ส่วนที่เรียกว่า พม่าแท้ (Burma Proper) มีภูมิ ประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา ทำการเกษตรไม่ได้ดี พม่าจึงต้องขยายพื้นที่ปลูกข้าวมาทางใต้โดย เฉพาะอย่างยิ่งหัวเมืองมอญ เช่น เมืองหงสาวดี มะริด ตะนาวศรี ฯลฯ พม่าจึงจำเป็นต้องทำ สงครามมากกว่าไทย

มาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว สงครามด้านพม่าเบาบางลงเพราะพม่า รบกับอังกฤษ จนตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ การล่าอาณานิคมเป็นภัยร้ายแรงอย่างใหม่ ประเทศ เพื่อนบ้านของเราล้วนแต่ตกอยู่ใต้อาณาจักรประเทศ ตะวันตก จีนซึ่งเป็น “พี่ชายใหญ่” ทางตะวันออก แม้ว่าจะไม่ถึงกับตกเป็นเมืองขึ้น แต่ก็ถูก บังคับให้ทำสัญญาเสียเปรียบ ถูกเข้าที่ระยะยาว เป็นต้น

เดิมระบบการป้องกันประเทศของไทยมิได้ แยกเด็ดขาด เป็นฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน ผู้ที่ เป็นขุนนาง ในยามปกติทำหน้าที่ทางพลเรือน แต่ เมื่อมีการศึกสงครามก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำทัพ ออกศึก ส่วนพลทหารนั้นมาจากราษฎรที่ทาง ราชการทำสำมะโนครัวเอาไว้ว่า ครอบครัวยี่สิบ มีบุตรชายหญิงเท่าไร บุคคลเหล่านี้ต้องมีสังกัด จะอยู่ลอยตัวไม่ได้ เมื่ออายุถึงกำหนดจะต้องเข้า เวยรับราชการ กำหนดเข้าออกสุดแต่จะกำหนด ในแต่ละยุคสมัย ไม่ได้มีกองทัพประจำการ

(Standing Army) เมื่อเข้าเวรในยามสงบมักถูกใช้ทำงานโยธาต่างๆ ยามสงครามใช้เป็นทหารบางครั้งขุนนางใช้ไพร่ทำงานส่วนตัว ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในงานราชการส่วนรวม นอกจากทหารไทยแล้วเรายังใช้กองอาสาต่างประเทศอีกด้วย เช่น โปรตุเกส จาม มอญ ญวน ญี่ปุ่น ฮอลันดา ฝรั่งเศส

การนำทหารตะวันตกมาใช้นั้นส่วนใหญ่จะเริ่มจากการที่ประเทศเหล่านั้นนำอาวูมาขาย สมัยนั้นเราไม่มีการแยกทหารบก ทหารเรือ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทอดพระเนตรทหารซีปอย (Sepoy หมายถึง ทหารอินเดียที่ทำงานกับกองทัพตะวันตก) ที่มากับจอห์น ครอเฟิร์ด (มาใน พ.ศ. 2365 หรือ ค.ศ. 1822) โปรดว่าแต่งกายรัดกุม ท่าทางทะมัดทะแมงแข็งแรงดี จึงโปรดให้ทหารรักษาวังแต่งกายแบบนั้น แต่ไม่พบหลักฐานว่าฝึกหัดอย่างไร

ใน พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเล็งถวัลยราชสมบัติ กิจกรรมแรกที่ทรงกระทำคือ ทรงปรับปรุงกองทัพ โดยการรวมทหารที่ครูฝรั่งฝึกเป็นทหารรักษาพระองค์ ตั้งกองอาสาปืนใหญ่ญวนแทนอาสาญวนเข้ารีตที่โอนไปอยู่วังหน้า ตั้งกองทหารหน้า

ทหารหน้า เป็นหน่วยที่ฝึกขึ้นมาใหม่ มีอาวูปืนและฝึกหนักกว่าหน่วยอื่น มีจำนวนมากกว่าหน่วยทหารอื่นด้วย ทรงจ้างร้อยเอกอิมเปย์ และร้อยเอกนอกซ์เป็นครู

พ.ศ. 2395 (ค.ศ. 1852) โปรดเกล้าฯ ให้ร้อยเอกนอกซ์นำทหารหน้าเข้าตีเมืองเชียงตุง ได้ช่วยทหารอื่นๆ ตอนถอยจากเชียงตุง ในยามปกติมีหน้าที่ปราบปรามโจรผู้ร้ายตามหัวเมืองต่างๆ (สมัยนั้นยังไม่มีตำรวจ) และมีหน้าที่ตามเสด็จไปที่ต่างๆ หน่วยทหารหน้าแบ่งเป็นกองร้อย

หมวด และหมู่ มีนายร้อยและนายสิบบังคับบัญชาอย่างในปัจจุบัน

สมัยนี้เริ่มมีการฝึกทหารเรือ สร้างป้อมคูเมือง แสวงหาปืนใหญ่ปืนเล็ก มีทั้งหาจากต่างประเทศและหล่อขึ้นใช้เอง

การศึกในรัชกาลนี้มีศึกเชียงตุงครั้งเดียวไทยไม่ชนะ เพราะไม่ชินภูมิประเทศ ทางไกล การสนับสนุนไม่ทัน

อุปสรรคในการจัดการทหารคือ ประชาชนไม่ต้องการเป็นทหาร เพราะเป็นงานหนัก ต้องมีระเบียบวินัย

การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานการณ์ของประเทศเปลี่ยนแปลงมากขึ้นไปอีก เพราะเป็นระยะที่ชาติตะวันตกรุ่งเรืองขึ้นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีใหม่ๆ ดังนั้น การทหารต้องเป็นไปตามแบบสากลทั้งในด้านการเกณฑ์คนเป็นทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ การฝึกหัด และการจัดสายบังคับบัญชา มีขั้นตอนดังนี้

1. การตั้งกรมยุทธนาธิการ เป็นกรมที่ตั้งตาม “ประกาศจัดทหาร” พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) มีภารกิจเป็นกรมกลางรับผิดชอบการบังคับบัญชา ได้แก่ การตรวจรายชื่อนายทหารสัญญาบัตรและต่ำกว่า รวมทั้งพลเรือน และตรวจดูว่าควรเปลี่ยนแปลงปรับปรุงอย่างไร ดูผลการเงิน ได้แก่ การตรวจบัญชีรายจ่ายประจำและรายจ่ายจรรวมทั้งคิดงบประมาณที่จะใช้ในต่อไปให้ประหยัดที่สุด ดูแลบัญชีสิ่งของด้วย นอกจากนั้นยังต้องรวบรวมรายงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปัญหาและอุปสรรคเพื่อกราบบังคมทูล

ในระยะต่อมา กรมยุทธนาธิการมีหน้าที่ปรับปรุงคุณภาพของทหาร ได้แก่ การฝึกหัด

ระเบียบวินัย ความรู้ในวิชาชีพทหาร ความรับผิดชอบ สุขภาพอนามัย และสุนิษย์ของทหาร โดยการออก “ข้อบังคับกรมทหารบก คำสั่งที่ 1” เมื่อปรับปรุงทหารประจำการในราชธานีแล้ว กรมยุทธนาธิการได้ขยายการปฏิรูปออกไปยังหน่วยทหารตามหัวเมืองออก “ข้อบังคับกรมทหารบก คำสั่งที่ 2” กล่าวถึง หน้าที่ทหารหัวเมืองสรุปว่า

1. นายทหารต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาสินทรัพย์ เงินทอง ไม่ใช้อำนาจลงอาญาแก่ราษฎร หรือแม้แต่โจรผู้ร้ายตามอำเภอใจ

2. มีหน้าที่ทำจดหมายเหตุ บัญชี ใบบอก และทำรายงาน

3. มีหน้าที่ในการปกครองดูแลพลทหาร การฝึกหัดความประพฤติ การเลี้ยงอาหาร การรักษาพยาบาล การซ่อมแซมสรรพาวุธ การดูแลรักษาที่อยู่อาศัย

ใน พ.ศ. 2433 ยกฐานะกรมยุทธนาธิการขึ้นเป็นกระทรวง มีพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุพิตนเรนทรเป็นเสนาบดีกระทรวง เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เป็นผู้บัญชาการทหารบก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรปักษ์เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ แบ่งส่วนราชการเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลเรือน ทำงานธุรการ ได้แก่ ปลัดทูลฉลอง ปลัดบัญชี เจ้ากรมคลังเงิน กรมแสงสรรพาวุธ กรมยุทธภัณฑ์ กรมกองเสบียง กองชำระคน กองแปลแต่งกฎหมาย กองพาหนะ

ฝ่ายทหาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งจอมพล มีสิทธิขาดในราชการทหารบก ทหารเรือ

กรมทหารบก แบ่งเป็นกรมนายเวรใหญ่ ทหารบก ปลัดทูลบกใหญ่ โรงเรียนสอนวิชาทหาร โรงพยาบาลทหารบก กรมคุกทหารบก

กรมทหารเรือ ประกอบด้วยโรงเรียนสอนวิชาการทหารเรือ โรงพยาบาลทหารเรือ กรมคุกทหารเรือ กรมอุทกทหารเรือ คลังพัสดุทหารเรือ

เมื่อ พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดให้กระทรวงกลาโหมทำหน้าที่ฝ่ายทหาร แต่ขณะนั้นยังต้องกระทำหน้าที่ฝ่ายพลเรือนคือ การปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ จึงไม่พร้อมที่จะรับผิดชอบราชการทหาร โดยสมบูรณ์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้แยกการบังคับบัญชาทหารเรือ กรมช้าง กรมแสง จากกระทรวงยุทธนาธิการไปขึ้นกระทรวงกลาโหม

มีพระราชประสงค์ให้การทหารเหมาะสมกับกาลสมัยและคึกกับพระราชทรัพย์ที่จ่ายไป

กรมยุทธนาธิการที่เปลี่ยนแปลงครั้งนี้ประกอบด้วย

- กรม 5 กรม ได้แก่ กรมทหารบกใหญ่ กรมปลัดทูลบกใหญ่ กรมยกกระบัตร ทหารบกใหญ่ กรมยุทธภัณฑ์ และกรมคลังเงิน

- โรงเรียนสองโรง ได้แก่ โรงเรียนนายร้อย และโรงเรียนนายสิบ

- กองทหาร 7 กอง ได้แก่ กองทหารหน้า กองทหารม้า กองทหารปืนใหญ่ กองทหารมหาดเล็ก กองทหารรักษาพระองค์ กองทหารล้อมวัง และกองทหารฝึฝาย

การจัดกรมยุทธนาธิการใน พ.ศ. 2435 นั้นเป็นต้นกำเนิดกองทัพบกในปัจจุบัน

นอกจากนั้นมีงานที่เพิ่มเติม

1. ปรับปรุงแบบแผนเกี่ยวกับตำแหน่งราชองครักษ์

2. วางแผนจัดการทหาร ขั้นที่ 1 จัดคนและกองทหารให้มีจำนวนครบตามงบประมาณที่ใช้เป็นเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงใช้สอย เครื่องแต่งตัวและเครื่องใช้ การฝึกทหาร ขั้นที่ 2 ร่าง พ.ร.บ. เกณฑ์คนเป็นทหารทั่วประเทศ

3. เสนอแผนหาคนเป็นทหาร ขณะนั้น
ลำบากมากเพราะยังใช้วิธีการแบบเก่า

ใน พ.ศ. 2440-2442 เมื่อพระเจ้าลูกยาเธอ
พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช ทรงศึกษาวิชาการ

ทหารในยุโรปตั้งแต่ พ.ศ. 2428 สำเร็จการศึกษา
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการใน
กองทัพบก ทรงเสนอโครงสร้างดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เสนาธิการทหารบก	ปลัดทหารบก	ยกกระบัตรทหารบก	สมุหราชองครักษ์
- รองเสนาธิการ	- รองปลัด	- รองยกกระบัตร	องครักษ์
- เสรแผนที	- กองทหารบก	- เสรเงิน	
- เสรรายงาน	- เสรหนังสือ	- เสรบัญชี	
- กรมยุทธศึกษา	- สารวัตรใหญ่	- เสรยุทธภัณฑ์	
- ร.ร.วิชาการ ท.บ.	- สมุหบัญชี	- เสรเสบียง	

ราชการกรมยุทธนาธิการ พ.ศ. 2442

ภาค 1 เสนาธิการ มีหน้าที่ตราและรักษา
แบบธรรมเนียมทหาร ตลอดจนบังคับกรม
ยุทธนาธิการและโรงเรียนทหารบก

ภาค 2 สมุหราชองครักษ์ มีหน้าที่บังคับ
บัญชาบรรดาองครักษ์

ภาค 3 ปลัดทหารบก มีหน้าที่บังคับการ
ควบคุมคนในกรมทหารทั้งปวง

ภาค 4 ยกกระบัตรทหารบก มีหน้าที่
บังคับการอาวุธยุทธภัณฑ์ทั้งหมด

**2. ปรับปรุงระบบการสักระไปสู่พระราช
บัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448
หรือ ค.ศ. 1905)**

แต่เดิมชายฉกรรจ์ไทยทุกคนมีหน้าที่ต้องมา
เข้าเฝ้ารับราชการตั้งแต่อายุ 18 ปี ไปจนถึงอายุ
60 ปี ในลักษณะเข้าเดือนออกเดือน วิธีเช่นนี้
ก่อปัญหาคุณภาพของคนที่มาเป็นทหาร คน
เหล่านี้ต้องทั้งครอบครัวมาไกล ต้องจัดเตรียม

เสบียงอาหารแม้แต่อาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ มา
เอง ลำบากมากจึงพยายามหลีกเลี่ยง การฝึกหัด
แบบยุโรปทำไม่ได้ต่อเนื่อง ออกเเรกลับบ้าน และ
กลับมาใหม่ก็ลืมที่ฝึกไปหมดแล้ว พวกที่รับราชการ
อยู่ลดจำนวนลงเพราะตายบ้าง หนีบ้าง ขราบ้าง
พิจารณาบ้าง

ครั้งเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรียังเป็นจมื่นไวย-
วรนาถ ผู้บังคับการที่ 2 ของกรมทหารหน้าเมื่อ
พ.ศ. 2423 ใช้วิธีเกลี้ยกล่อมให้คนสมัครเป็นทหาร
ถ้าเป็นคนแขนขา (ไม่เคยสักเลก) สมัครเข้ารับ
ราชการทหารแล้ว จะพระราชทานเงินให้คนละ 4
บาท ผ้าสำหรับหนึ่ง ไม่ต้องสักแขน ให้รับราชการ
5 ปี แล้วเข้ารับราชการอีกปีละ 2 เดือน เมื่อพ้น 5
ปีที่ 2 ปลดเป็นกองหนุน เมื่ออายุครบ 50 ปี
ปลดพ้นราชการ เว้นแต่มีราชการฉุกเฉิน เมื่อ
ปลดแล้วพระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามว่าได้รับ
ยกเว้นไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน ยกเว้นอากรค่าน้ำ
ค่าตลาด และอากรสมพัสดร (สำหรับเก็บคน

ทำสวนผลไม้) ในครั้งนั้นมีคนมาสมัครมาก แต่ภายหลังมีคนสมัครน้อยลง เพราะว่าทางราชการไม่ทำตามข้อตกลงอย่างทั่วถึง ระบบทำสำมะโนประชากรรายบุคคลและการเรียกเกณฑ์คนไม่มีประสิทธิภาพ

เมื่อ พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) เกิดปัญหาทหารอาสาสมัครร้องเรียนว่า ทางราชการไม่ปฏิบัติตามสัญญา จะตราพระราชบัญญัติไม่ได้ มีอุปสรรคมากมาย ได้แก่

1. ขาดเงิน เมื่อมีทหารประจำการก็ต้องมีเงินเดือน เครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ และโรงทหารเพิ่มเติม

2. การปกครองยังอยู่เป็น 3 ส่วน คือ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการคลัง (กระทรวงการต่างประเทศ)

3. หน่วยงานทำสำมะโนครัวและการทำทะเบียนซึ่งเป็นหน่วยงานพลเรือนยังไม่พร้อม

4. ขาดนายทหารคุมฝึกทหารใหม่

เรื่องการเกณฑ์ทหารนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าอภัยเธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงไปดำเนินการ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมทรงสั่งให้ทูตที่ประจำอยู่ ณ ประเทศต่างๆ แปลกฎหมายเกณฑ์ทหาร (conscription law) ส่งเข้ามาเพื่อคัดเลือกว่ามาปรับใช้ในไทย พระยาสุรียานุวัตรได้จัดการจ้างแปลและพิมพ์พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารของฝรั่งเศสส่งมาถวาย ประเทศเยอรมันกำลังจ้างแปล สำหรับประเทศเล็กๆ เช่น เดนมาร์ก เบลเยียม และสวิตเซอร์แลนด์ ทูตแจ้งมาว่า การแปลต้องใช้เงินมาก กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมจึงทรงมีโทรเลขห้ามไป

พ.ศ. 2443 ฝ่ายทหารได้เริ่มศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารอย่างจริงจัง เพราะประเทศไทยได้เข้าร่วมทำสัญญาว่าด้วยกฎสงคราม

ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในพ.ศ. 2435 ผลของสัญญาทำให้ไทยไม่สามารถเกณฑ์เลกไพร่เข้ากองทัพบกเมื่อมีศึกสงคราม เพราะประเทศตะวันตกถือว่าพวกไพร่หรือเลกไม่ใช่ทหาร ทำการรบไม่ได้ ต้องรับจัดการระเบียบเกณฑ์ทหารให้เป็นไปแบบตะวันตก ระยะเวลาดังกล่าวสภาพเศรษฐกิจและการปกครองของไทยยังไม่ดี พ.ศ. 2444 การปฏิรูประบบภาษีอากรดำเนินไปได้สมบูรณ์ขึ้น ประเทศมีรายได้มากพอจึงเริ่มงานการปฏิรูปการทหารได้มากขึ้น

พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2447) พระราชบัญญัติฉบับนี้มีใจความสำคัญเป็น 9 หมวด

1. กำหนดชื่อพระราชบัญญัติ
2. กำหนดอายุคนรับราชการทหารว่าอายุระหว่าง 18-40 ปี กำหนดเวลารับราชการเป็น 4 ประเภท คือ

- กองประจำการ 2 ปี

- กองหนุนชั้นที่หนึ่ง 5 ปี (ปีละไม่เกิน 2 เดือน)

- กองหนุนชั้นสอง 10 ปี (ปีละไม่เกิน 15 วัน)

- กองเกิน 7 ปี (ปีละไม่เกิน 2 เดือน)

3. คนที่ได้รับยกเว้นไม่ต้องรับราชการทหาร ได้แก่

- พระภิกษุและสามเณรที่รัฐธรรมเฉพาะเวลาบวช

- นักเรียนชั้นอุดมระหว่างการศึกษาอายุไม่เกิน 30 ปี

- ข้าราชการพลเรือนที่มีตำแหน่ง ได้รับพระราชทานเงินเดือนเฉพาะเวลาที่มีตำแหน่ง

- ผู้ใหญ่บ้านตลอดเวลาที่อยู่ในตำแหน่ง

- บุตรที่ต้องปฏิบัติบิดามารดาที่ทุพพลภาพ

- บุตรที่บิดามารดาได้รับราชการทหาร อยู่ตั้งแต่ 3 คน เว้นคนหนึ่ง

- พี่ชายที่ต้องเลี้ยงน้องกำพร้า

- คนที่ประกอบการทำไร่นา ค้าขาย มาก ได้เสียภาษีอากรไม่ต่ำกว่าจำนวนที่กำหนด (แต่ละแห่งกำหนดจำนวนเงินไม่เท่ากัน)

- คนป่วยที่ยังทุพพลภาพ

- คนต้องคดีที่ต้องว่าความเอง (ตลอดเวลาที่ต้องว่าความ)

- คนต้องราชทัณฑ์อยู่ระหว่างคุมขัง

- ผู้ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรม ราชานุญาตให้ยกเว้นเป็นพิเศษ ตลอดเวลาที่มี พระราชประสงค์

- คนที่ยกเว้นขาดได้แก่ คนจีน คน ป่าดอย คนพิการ คนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เว้น

4. ว่าด้วยการทำทะเบียนคน กำหนดให้ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบการทำ สำมะโนครัว เสนาบดีกระทรวงกลาโหมจัดการ คัดเลือกชายฉกรรจ์ส่งกองทหารกระทรวงกลาโหม ทำบัญชีชายฉกรรจ์ที่ต้องรับราชการทหาร

5. การเกณฑ์คนเข้ารับราชการ วิธีการ เรียกคนให้กระทรวงกลาโหมส่งบัญชีรายชื่อชาย ฉกรรจ์ที่ต้องการตัวไปยังเทศาภิบาล เทศาภิบาล จัดการเรียกคนเข้ามาเพื่อเลือกสรรเข้ากองทหาร

6. ปลดจากราชการทหารเป็นหน้าที่ของ กระทรวงกลาโหมและเทศาภิบาลร่วมกัน

7. การปกครอง แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

- เวลาประจำการ อยู่ในบังคับบัญชา ของผู้บัญชาการของท้องถิ่นนั้นๆ

- เวลาไม่ต้องรับราชการ อยู่ใน การปกครองของเทศาภิบาล

8. กำหนดโทษการล่วงพระราชบัญญัติ ปรับไม่เกิน 400 บาท จำคุกไม่เกิน 12 เดือน หรือ ทั้งจำทั้งปรับ ผู้สมรู้ร่วมคิดต้องคิดโทษครึ่งหนึ่ง

9. การรักษาพระราชบัญญัติ ให้เสนาบดี กระทรวงกลาโหมและเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่รักษาพระราชบัญญัตินี้

เริ่มใช้พระราชบัญญัติในมณฑลนครราชสีมา ก่อน เพราะคนในมณฑลนี้เคยถูกเกณฑ์ เมื่อเกิด วิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ฉะนั้นการทำสำมะโนครัว ของมณฑลจึงเรียบร้อยกว่ามณฑลอื่น คนมณฑล นี้นิยมเป็นทหาร ต่อมาเมื่อเกิดเหตุพวกผีบุญ ก่อการจลาจล มณฑลนี้ก็เกณฑ์คนไปปราบได้ เรียบร้อย

ต่อมาเกิดพวกเงี้ยวก่อการจลาจลในมณฑล พายัพ ต้องยกทหารจากกรุงเทพฯ ไปปราบ จึงส่ง บังหลวงจัดตั้งมณฑลนครสวรรค์และมณฑล พิษณุโลก ประกาศใช้พระราชบัญญัติ

ต้นปี พ.ศ. 2448 ใช้พระราชบัญญัติ ในมณฑลราชบุรี ซึ่งมีปัญหามากกว่า 3 มณฑล ที่กล่าวมาแล้ว เพราะคนในมณฑลนี้ส่วนใหญ่ สังกัดหมู่กรมที่สำคัญ จะทำให้คนในหมู่กรมนั้น ขาดไป

วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2448 ประกาศใช้ พระราชบัญญัติทั่วประเทศ

ต่อมามีพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 แก้ไขเปลี่ยนแปลงจากพระราชบัญญัติ ร.ศ. 122 เล็กน้อย มีพระราชปรารภชี้แจงถึง ความจำเป็นและผลดีในการใช้พระราชบัญญัติ คือ

1. ประเทศชาติจะสามารถสร้างกองทัพ แห่งชาติที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันพระราช- อาณาจักร

2. ราษฎรจะได้รับความเสมอภาคในการ รับใช้ชาติด้วยการเป็นทหาร ไม่ต้องสังกัดหมู่กรม และรับใช้เจ้าขุนมูลนายอย่างแต่ก่อน

พ.ศ. 2452 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติ ลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 อนุญาตให้ผู้ที่รับ ราชการ กองประจำการครบ 2 ปีสมัครรับราชการ ต่อไปได้

พ.ศ. 2453 มีการแก้ไขส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลที่ได้รับการยกเว้น ไม่ต้องถูกเกณฑ์เป็นทหาร เนื่องจากมีกระทรวงต่างๆ ประสบปัญหาขาดคนทำงาน

สรุปได้ว่าการใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร มีผลดีคือ แก้ไขการขาดคนรับราชการ ทำให้การปฏิรูปการทหารด้านต่างๆ เป็นไปด้วยดี เลือกระบบใครก็ได้ ทำให้ทุกคนเป็นประชากรที่มีสิทธิเท่าเทียมกันในการรับใช้ประเทศชาติโดยการเป็นทหารทุกคน ข้อที่ถกเถียงกันในขณะนั้นคือ เกรงว่าต่างชาติจะเข้าใจว่าไทยเตรียมทำสงครามและยกเป็นสาเหตุก่อเรื่องกับไทย กับเกรงว่าราษฎรจะตื่นกลัว แต่ไม่มีปัญหาเช่นนั้น

สงครามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แก่ การปราบฮ่อ

ใน พ.ศ. 2393 ชาวจีนทางภาคใต้เป็นขบถต่อต้านพวกแมนจูราชวงศ์ชิงที่ปกครองเมืองจีนอยู่ในเวลานั้น พวกขบถจีนกลุ่มนี้มีชื่อเรียกว่า ไต้เผง (Taiping) ค.ศ. 1850-1864 ตั้งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกว่อ มีกำลังทหารเข้มแข็งอยู่ตามมณฑลต่างๆ ทางภาคใต้ของจีน ภายหลังถูกปราบหนีร่นจากแผ่นดินใหญ่ ลงมาอยู่ตามชายแดนระหว่างไทย ลาว และญวน คุมกันอยู่เป็นพวกๆ เทียวปล้นตีบ้านเมืองต่างๆ ตามชายแดน กับจับคนเรียกค่าไถ่ มีกำลังมากขึ้นทุกทีๆ เราเรียกทหารพวกนี้ว่า “ฮ่อ” ต่อมาเมื่อฮ่อตีบ้านเมืองใด ชาวเมืองก็จะอ่อนน้อม ลูกหลานชาวบ้านที่ถูกจับเป็นเชลยก็จะกลายเป็นฮ่อ

เราปราบฮ่อแต่ละครั้งต้องยกทัพใหญ่เกณฑ์ผู้คน เสบียงอาหาร เป็นจำนวนมาก เราได้ประโยชน์จากการจัดทัพแบบใหม่บ้าง

การปราบฮ่อครั้งแรก

พ.ศ. 2417 ฮ่อยกกองทัพมาจากทุ่งเชียงคำลงมาทางเวียงจันทน์ มาตีหนองคายทัพหนึ่ง และยกไปตีหลวงพระบางอีกทัพหนึ่ง กรมการเมืองหนองคายและเจ้านครเวียงจันทน์มีใบบอกมากรุงเทพฯ ขณะนั้นพระยามหาอำมาตย์ (ขึ้นกาลยานมิตร) ขึ้นไปสักเลกอยู่ที่อุบลราชธานี จึงโปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์คนจากอุดร ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี ไปปราบฮ่อ พระยาพิชัย (ดิศ) คุมกำลังจากพิษณุโลกไปป้องกันหลวงพระบาง พระยานครราชสีมาเกณฑ์กำลังพลนครราชสีมาเป็นกองทัพอีกทัพหนึ่งไปป้องกันหนองคาย ส่งเจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุญรัตพันธุ์) สมุหนายกจากกรุงเทพฯ ไปช่วยพระยาพิชัยที่หลวงพระบาง ด้านหนองคายพระยามหาอำมาตย์และพระยานครราชสีมาตีพวกฮ่อหนีไป ทัพเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) จากกรุงเทพฯ ที่ตั้งใจไปช่วยจึงยกทัพกลับ แต่ด้านหลวงพระบางทัพพระยาพิชัยไม่พอจึงส่งพระสุริยภักดี (เวก บุญรัตพันธุ์) ไปช่วยตีฮ่อแตกยับเยิน

ปราบฮ่อครั้งที่ 2

พ.ศ. 2426 พวกฮ่อยกไปตีหัวพันทั้งห้าทั้งหก ซึ่งขึ้นกับหลวงพระบาง เจ้านครหลวงพระบางบอกมากรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์กำลังมณฑลพิษณุโลก ให้พระยาพิชัยและพระยาสุโขทัยคุมกำลังขึ้นไปช่วยหลวงพระบาง ให้พระยาราชวรานุกูล (เวก บุญรัตพันธุ์) เป็นแม่ทัพใหญ่ ให้เกณฑ์ทัพหลวงไว้อีกทัพ มีจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบารามปรปักษ์ เป็นแม่ทัพ (ทรงบัญชาการมหาดไทยแทนเจ้าพระยาภูธราภัย) พระเจ้า

น้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ) บังคับการกรมทหารมหาดเล็กและกรมแผนที่ เสด็จไปอำนวยการทำแผนที่ ไทยเห็นว่ากำลังพวกฮ่อมีน้อยจึงไม่ได้ส่งทัพใหญ่ไป ส่งแต่หน่วยทำแผนที่ ฮ่อได้ยินข่าวทัพจึงหนีไปรวมที่ทุ่งเชียงคำซึ่งเป็นค่ายใหญ่ ไทยติดตามไปล้อมอยู่ 2 เดือน ผู้คนเจ็บป่วย ขาดเสบียงอาหาร แม่ทัพคือพระยาราชวราวุธถูกฮ่อยิงบาดเจ็บจึงต้องยกทัพกลับ

ปราบฮ่อครั้งที่ 3

พ.ศ. 2428 กรุงเทพฯ ได้ไปบอกจากหลวงพระบางว่ามีฮ่อมาตีหัวพันทั้งห้าทั้งหกอีก โปรดเกล้าฯ ให้จัดทหารบกในกรุงเทพฯ ที่ได้ฝึกหัดจัดทัพอย่างใหม่ตามวิธียุโรปไปปราบฮ่อ เพื่อให้คุ้นเคยกับการศึก มีนายพันเอกพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังเป็นแม่ทัพตะวันออก ยกไปปราบฮ่อในเมืองพวน ให้นายพันเอกจมีนไวยวรนาถ (เจิมแสงชูโต) ผู้บังคับการกองทหารหน้า (กองทหารราบที่ 4) เป็นแม่ทัพตะวันตกยกไปปราบฮ่อในหัวพันทั้งห้าทั้งหก

ทัพตะวันออกยกไปหนองคาย พยายามไปตีค่ายทุ่งเชียงคำ เดินทาง 35 วันจึงถึง เเสบียงอาหารร่อยหรอ พวกฮ่อรู้ตัวเผาค่ายหนีไปแล้ว กองทัพไทยจึงถอยไปเชียงขวาง กลับล้อมพลเมืองที่หนีภัยสงครามให้กลับภูมิลำเนา กองทัพกลับหนองคาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับกรุงเทพฯ ถึง พ.ศ. 2430

ทัพตะวันตกประชุมพลที่เมืองพิชัยและเดินไปหลวงพระบาง กองทัพใหญ่ยกไปหลวงพระบางใน 31 วัน ระหว่างทางหยุดพักเมืองใดก็แสวงหาพาหนะและเสบียงอาหารเพิ่มเติมไปตลอด ที่หลวงพระบาง จมีนไวยวรนาถได้หา

ข้อมูลเกี่ยวกับฮ่อ แล้วลงความเห็นว่าจะต้องยกทัพไปเมืองซอน เพราะเมืองหลวงพระบางอยู่ไกลจากบริเวณที่มั่นของฮ่อมาก อีกประการหนึ่ง บริเวณนี้ทุรกันดารมาก เมื่อกองทัพไปถึงเมืองซอน แม่ทัพให้สืบกำลังของฮ่อแล้ว แบ่งทหารเป็นสองทัพเพื่อให้ฮ่อพะวังพะวนในการสู้รบ สองทัพนี้ ได้แก่ นายร้อยเอกหลวงด้ขจรปลาด (ทองอยู่โรหิตเสถียร) กับเจ้าราชภาดิไนย คุมทหารกรุงเทพฯ กับทหารหัวเมือง 300 นาย ทัพนายร้อยเอกหลวงจำนงยุทธกิจกับเจ้าราชวงศ์ คุมทหาร 400 นาย ทัพหลวงด้ขจรปลาดตีค่ายฮ่อได้ จับครอบครัวฮ่อและยึดอาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้พาหนะ และเสบียงอาหาร ได้มากมาย ประกาศให้พลเมืองทราบว่าใครจับฮ่อได้จะให้รางวัล

ฝ่ายกองทัพหลวงจำนงยุทธกิจตีค่ายฮ่อได้ เเสบียงอาหาร และยกติดตามฮ่อที่หนีไป จนถึงฤดูฝนต้องถอย แต่คิดอุบายทำกับระเบิดทิ้งไว้ โดยเอากระสุนปืนใหญ่ที่บรรจุดินดำเป็นลูกแตกมีแก้วปนนวนอยู่ในกระสุน ฝังไว้ริมทางออกผูกสายชนวนดักไว้ข้าง เอากระสุนแตกห้อยแขวนไว้ข้าง เมื่อฮ่อกลับมา ทุกระเบิดที่ดักไว้ตายไปมาก

สรุปแล้วกองทัพของไทยทำลายฮ่อได้มาก แต่พวกแม่ทัพนายกองเห็นพร้อมกันว่า เมืองหัวพันทั้งห้าทั้งหกติดต่อกับแดนสิบสองจุไท พวกฮ่อที่แตกหนีจากหัวพันทั้งห้าทั้งหกก็คงไปตั้งมั่วสุมกันอยู่สิบสองจุไท เมื่อกองทัพยกกลับก็กลับหัวพันทั้งห้าทั้งหกอย่างเดิมไม่จบไม่สิ้น การยกทัพขึ้นไปก็ไม่มีประโยชน์อันใด ฉะนั้นจะลองวิธีใหม่คือ ฤดูแล้ง กองทัพจะยกขึ้นเมืองแดง กลับล้อมฮ่อให้สามัคคี โดยชี้แจงว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้กองทัพขึ้นไปปราบฮ่อที่มาย่ำยีไพร่บ้านพลเมือง พวกฮ่อที่ซื่อตรงก็ให้อยู่ทำมาหากินอย่างเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จะทรงชุบเลี้ยงให้มีความสุข

ขณะนั้นพอดีฝนตกชุก ใช้ประบาตในกองทัพ ยาควินินก็หมด ส่วยยกทัพมาล้อมค่ายไทยของหลวงด้ษกรปลาดศ รบกันอีกจนปลายปีปราบฮ่อสำเร็จ ยกกลับจากหลวงพระบาง พ.ศ. 2430

ปราบฮ่อครั้งที่ 4

ใน พ.ศ. 2430 มีข่าวจากฝรั่งเศสว่าโจรสลัดได้คุมกำลังทัพใหญ่เข้าโจมตีเมืองหลวงพระบางและเผาเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระบรมราชโองการให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ยกทัพไปหลวงพระบาง โดยมีพระเจ้านองยาเธอ กรมหมื่นสรรพสิทธิประสงค์เป็นฝ่ายจัดยานพาหนะและเสบียง ภารกิจของพระยาสุรศักดิ์มนตรีในครั้งนี้ นอกจากจะต้องปราบฮ่อแล้ว ยังต้องเป็นผู้ปักปันเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอีกด้วย

การครั้งนี้แม้ทัพไทยจะต้องแก้ปัญหาที่เกิดจากการยึดครองของพวกฮ่อ เช่น การที่พลเมืองพากันหลบหนี เพราะพวกฮ่อเอามาขาย หลอกว่าเป็นยาแก้ไขป่า ปัญหาเรื่องการใช้เงิน การซ่อมแซมบ้านเมืองที่ถูกทำลาย เป็นต้น

ข้อสังเกตจากสงครามฮ่อ

1. สงครามฮ่อ เป็นสงครามใหญ่สุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกฮ่อไม่เพียงแต่เป็นโจรเล็กๆ แต่จัดกำลังมาเป็นกองทัพใหญ่ ต้องใช้กองทัพใหญ่ปราบ จึงสงบราบคาบไปได้ แม้ว่าเราจะจัดการปรับปรุงกองทัพให้ก้าวหน้าด้านอาวุธและกำลังคน ยังยากที่จะเอาชนะเพราะพวกฮ่ออยู่กันเป็นกลุ่มๆ กระจัดกระจายย้ายที่ไปมา ทั้งยังชำนาญเส้นทางในท้องถิ่นด้วย กองทัพไทยรู้เส้นทางน้อยกว่า ต้องเดินทางจากที่ไกลและประสบโรคภัยไข้เจ็บสูญเสียกำลังไปมาก

2. ในการยกทัพจากพระนครขึ้นไปนั้น โปรดเกล้าฯ ให้พระวิภาคภูวดล (James McCarthy) ชาวอังกฤษคุมเจ้าพนักงานขึ้นไปทำแผนที่ชายแดนภาคเหนือด้วย พระวิภาคภูวดลเป็นผู้เริ่มการทำแผนที่แผนที่ตะวันตกยุคปัจจุบันในประเทศไทย ได้เป็นเจ้ากรมแผนที่คนแรกด้วย งานด้านการแผนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเอกราชอธิปไตยของเรา ขณะนั้นมีปัญหาชายแดนกับมหาอำนาจ ม. ปาวิ (August Pavie) ซึ่งเป็นกงสุลฝรั่งเศสประจำหลวงพระบาง ผู้แทนของฝรั่งเศสก็เป็นนักแผนที่เช่นเดียวกัน ได้ทำหนังสือสำรวจภูมิศาสตร์และข้อมูลต่างๆ ของดินแดนอินโดจีน เรียกว่า Mission Pavie

หนังสือ Surveying and Exploration in Siam และ Mission Pavie ขณะนี้สามารถอ่านได้ทั้งหมด (full text) ในอินเทอร์เน็ต หน้า 44 บทที่ 11 In the Tracking of Haw

3. สงครามฮ่อทำให้เกิดความขัดแย้งกับฝรั่งเศส จนไทยต้องเสียดินแดนในที่สุด เพราะฝรั่งเศสต้องการดินแดนแถบนี้อยู่แล้ว เมื่อไทยปราบฮ่อ พวกฮ่อหนีไปญวนในส่วนที่เป็นของฝรั่งเศส ทำให้ฝรั่งเศสต้องปราบปรามเข้ามาในเขตที่เป็นของไทย ขณะนั้นยังไม่มีกติกากันเขตแดนให้ถูกต้อง

ม. ปาวิได้แจ้งกับพวกฮ่อว่า หลวงพระบางก็ดี หัวพันทั้งห้าทั้งหกและสิบสองจุทีก็ดี ตกอยู่ในอำนาจอธิปไตยของฝรั่งเศสแล้วโดยเด็ดขาด ขออย่าให้ฮ่อไปสวามิภักดิ์กับกองทัพไทย ถ้ามีเรื่องขัดข้องให้มาบอกกงสุล เหตุนี้ทำให้ฮ่อกำเริบเสิบสานขึ้น ไทยต้องเสียกำลังในการปราบปรามมากขึ้น

การปราบฝิ่นและการปราบเงี้ยว

เมื่อพ.ศ. 2443 ที่เมืองอุบลราชธานี มีคนมาจากจำปาศักดิ์ตั้งตัวเป็นฝิ่น หลอกลวงประชาชน มีคนเข้าด้วยมาก ก่อความไม่สงบถึงกับยึดเมือง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์นำกำลังทหารจากกรุงเทพฯ และทหารพื้นเมืองจากนครราชสีมาและบุรีรัมย์ ปราบสำเร็จใน พ.ศ. 2444

สมัยก่อนจังหวัดแพร่เป็นประเทศราช พ.ศ. 2445 มีโจรเงี้ยวทำร้ายคนไทย ฆ่าอย่างทารุณดูเหมือนว่าเจ้าผู้ครองนครจะเข้าข้างเงี้ยว พระสุริยราชวรานุวัตร ผู้ว่าราชการเมืองพิชัย นำกำลังจากพิชัยไปตบตีกำลังเงี้ยว และให้พลโทเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีคุมกำลังจากกรุงเทพฯ ไปสมทบกับกำลังจากมณฑลพิษณุโลกและมณฑลพายัพปราบเงี้ยวได้ ถอดเจ้าผู้ครองนคร

การปรับปรุงการทหารหลังเหตุการณ์ ร.ศ. 112

เดือนกรกฎาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทราบมาว่า รัฐบาลอังกฤษดำริจะส่งเรือรบเข้ามาป้องกันคนในบังคับอังกฤษ ฉะนั้นฝรั่งเศสจึงเอาเรือเข้ามา ได้ยิงต่อสู้กับไทย การรบครั้งนี้ไทยค่อนข้างเสียเปรียบมาก เพราะทหารฝรั่งเศสได้ฝึกการประจำสถาณิรบและการยิงปืนมาเป็นอย่างดี ส่วนทหารไทยนั้นเพิ่งระดมเข้าประจำการมิได้เคยซักซ้อมมาก่อน วิฤตการณ์ครั้งนี้จึงเป็นเครื่องเตือนว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องแก้ไขระบบการทหาร ประเทศไทยจะต้องมีกำลังพอที่จะรักษาความสงบสุขของบ้านเมืองได้ เพราะจะอาศัยการเจรจาอย่างเดียวเห็นจะไม่ได้ผล ถ้าไทยต้องการอิสรภาพต้องจัดการป้องกันประเทศให้เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพที่สุดเท่าที่กำลังคนและกำลังเศรษฐกิจจะอำนวย ฉะนั้น

หลังวิฤตการณ์จึงปฏิรูปการทหารอย่างจริงจัง และได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย

การสร้างโรงเรียนฝึกนายทหารเพื่อสร้างนายทหารอาชีพ กำหนดโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า การส่งนักเรียนไปศึกษาด้านการทหารในต่างประเทศ

การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญเหมาะสมกับกาลสมัย และสามารถรักษาความปลอดภัยของประเทศชาติได้ การปฏิรูปกิจการทหารนั้นนอกจากจะต้องปรับปรุงด้านอาวุธและยุทธวิธีแล้ว จะต้องปรับปรุงตัวบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งนายทหารเมื่อมีการปรับปรุงทหารหน้าใน พ.ศ. 2423 ได้มีการ “สังคายนา” นายทหาร โดยให้นายทหารทุกคนรายงานตัว แจ้งประวัติรับราชการมาตั้งแต่ต้น คือ เดิมเคยทำอะไร เคยได้รับพระราชทานความดีความชอบอย่างไร ขณะนี้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในหมวดใด กองใด ใครเป็นผู้บังคับบัญชา ความรู้ความสามารถของทหาร นอกจากนั้นได้สอบสวนผู้ที่ทุจริตด้วย

ใน พ.ศ. 2431 ได้ออก “ข้อบังคับกรมทหารบก คำสั่งที่ 1” ว่าด้วยการฝึกทหาร กำหนดเวลาในการฝึกหัด ระเบียบวินัย ความรู้ในวิชาชีพทหาร ความรับผิดชอบ สุขภาพอนามัย ตลอดจนสุขนิสัยของทหาร

การปรับปรุงทหารหัวเมืองก็มีการออก “ข้อบังคับกรมทหารบก คำสั่งที่ 2” ว่าด้วยหน้าที่ของ “ออฟฟิศเซอ” บังคับทหารรักษาการตามหัวเมือง พ.ศ. 2431 (ดังได้กล่าวไว้แล้วในหน้า 4)

ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการปฏิรูปการทหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ขาดคนที่มีความรู้ในวิชาการทหาร

สมัยใหม่ มีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาในระดับต่างๆ เพราะ

“ถึงแม้จะมีไพร่พลมาก และกล้าหาญสักเพียงใดก็ตาม ถ้าปราศจากแม่ทัพนายกองที่มีความรู้สติปัญญาสามารถในการศึกสงครามแล้ว ลำพังแต่กำลังไพร่พลก็ไม่สามารถทำศึกสงครามให้มีชัยชนะได้ และอีกประการหนึ่ง นายทหารนั้นมีการที่จะต้องดูแลทุกข์สุขของไพร่พล ถ้า นายทหารเป็นคนไม่มีความรู้ ความสามารถ ไม่มี อหิชาศัยที่มั่นคงอยู่ในความยุติธรรมแล้ว ไพร่พลก็จะได้รับความเดือดร้อนระส่ำระสาย เสื่อมเสียในราชการทหารไปด้วย”

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในความสำคัญของนายทหารดังกล่าว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนทหารสราญรมย์ขึ้น มีพระราชประสงค์จะผลิตนายทหารที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านวิชาการ ระเบียบวินัย และมีน้ำใจ มีพลเอกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้แทนผู้บัญชาการทั่วไป พลตรีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกคัดเลือก “คะเด็ด” ทหารมหาดเล็ก (นักเรียนนายร้อยทหารมหาดเล็ก) คะเด็ดทหารหน้า นักเรียนแผนที่ และเด็กๆ ที่มีใจสมัครและมีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การเป็นทหาร เข้าเรียนประมาณ 50 นายใน พ.ศ. 2430

การจัดการศึกษาในระยะเริ่มแรก จัดชั้นเรียนเป็น 4 ชั้น เรียกว่า ชั้นเอ เป็นชั้นสูงสุด ชั้นบี เป็นชั้นรอง ชั้นซี เป็นชั้นต่ำ ชั้นดี เป็นชั้นต่ำสุด

วิชาที่กำหนดให้ศึกษาส่วนใหญ่เป็นการฝึกหัด ได้แก่ ฝึกเดิน ฝึกวิ่ง ฝึกปืน ฝึกวิชาฟอตตีเคชั่น (fortification - ป้อมค่าย) ฝึกพิชัยสงคราม ฝึกกายกรรม ส่วนวิชาสามัญได้แก่ วิชาโตโปกราฟี (topography - แผนที่ทหาร) วิชา

ภาษาไทย วิชาคณิตศาสตร์ ได้แก่ วิชาเลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต ตรีโกณมิติ วิชาเยื่อกราฟิ (geography - ภูมิศาสตร์) วิชาวาดเขียน และ วิชาภาษาอังกฤษ

การคัดเลือกนักเรียนนายร้อยทำอย่างเข้มงวด จะต้องอายุระหว่าง 14-24 ปี ร่างกายสมบูรณ์ เมื่อเข้ามาโรงเรียนแล้วต้องเชื่อฟังกันตามลำดับชั้น จัดนักเรียนเป็นกองร้อย ฝึกให้นักเรียนปกครองกันเอง เน้นเรื่องระเบียบวินัย ความประพฤติ และ รักษาเกียรติ สำหรับการเรียน กำหนดหลักสูตรไว้กว้าง การวัดผลเข้มงวด มีการสอบปีละครั้ง ถ้าสอบตก 3 ครั้งจะต้องออก ถือว่าโง่เขลา และ ไม่มีความเพียร

ความเข้มงวดในเรื่องวินัยและการศึกษา ทำให้วิชาชีพทหารเป็นวิชาชีพที่ประสบความสำเร็จสูงสุด และแสดงบทบาทหลายด้านในสังคมไทย นักเรียนที่สำเร็จจากโรงเรียนทหาร มีความสามารถหน่วยราชการหลายหน่วยยินดีรับเข้าทำงาน นักเรียนจากโรงเรียนทหารจึงเข้าไปปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ไม่ใช่หน่วยงานทหารโดยตรง

การศึกษาระบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาระดับสูงมีขึ้นในหน่วยงานทหารก่อน ต่อมาภายหลังจึงมีการศึกษาสำหรับพลเรือนและทหารแยกกัน มีวิวัฒนาการตั้งแต่โรงเรียนทหารมหาดเล็ก โรงเรียนทหารสราญรมย์จนถึงโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในปัจจุบัน*

หลังจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงเปลี่ยนแปลงนโยบายอะไรมากนัก เพียงแต่ทรงสืบสานพระบรมราโชบายของพระราชบิดา ในสมัยหลังนี้ทั่วโลกมีความคิดเสรีนิยมแพร่หลายมากขึ้น ถ้ารัฐบาลประเทศใดคิดล่าอาณานิคม

โดยกำลังทหารแล้ว ประชาชนของชาตินั้นๆ ก็จะไม่สนับสนุน แต่ถ้าเป็นการจลาจลยุ่งเหยิงในประเทศ จนเป็นอันตรายต่อคนและทรัพย์สินของมหาอำนาจต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยและค้าขายอยู่ มหาอำนาจนั้นอาจส่งกำลังทหารเข้ามาอ้างว่าต้องรักษาผลประโยชน์ของเขา หรือช่วย “ประเทศเล็กๆ” ที่เกิดจลาจลยุ่งเหยิง เป็นวิธีที่ทำมาตลอดจนถึงปัจจุบัน เช่น สงครามเวียดนาม เขมร อัฟกานิสถาน อิรัก ปากีสถาน ฯลฯ ฉะนั้น การที่ไทยจะตั้งตนเป็นอิสระอยู่ได้ก็ต้องมีกำลังทหารพอที่จะรักษาความสงบภายในและบริเวณชายแดน สมัยรัชกาลที่ 6 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติยังจัดสรรงบประมาณจำนวนมากในทางการทหาร เป็นการป้องกันบ้านเมืองเพื่อคุ้มครองความมั่นคง ไทยยังได้พัฒนาอาวุธ ส่งทหารไปศึกษาดูงานในต่างประเทศ เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดกบฏ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังสงครามอยู่ภายใต้สถานการณ์สงครามเย็น ทำให้บทบาททหารโดดเด่นมากภายในประเทศ ทหารมีส่วนร่วมด้านการเมืองมาก เหตุการณ์เหล่านี้จะถูกจะผิดสมควรไม่สมควรประการใด เป็นเรื่องที่น่าคิดพิจารณาให้ถ่องแท้ และควรวิเคราะห์ด้วยว่า เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการทหาร สมัยรัชกาลที่ 5 อย่างไรก็ดี หรือไม่

บทบาททหารและความมั่นคงของชาติ

1. ความหมายของความมั่นคง

- ความมั่นคงในความหมายดั้งเดิม มักเป็นด้านการทหารและการทูต*
- ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)*

2. ทหารมีหน้าที่ดูแลความมั่นคงทั้งสองประการด้วยการรบทำสงครามและการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ทหารบก ในวันพระราชทานธงชัยเฉลิมพล เมื่อ พ.ศ. 2435 ความว่า “...ทหารย่อมเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับที่จะป้องกันพระราชอาณาเขต และเป็นเหตุที่จะทำให้อำนาจบ้านเมืองกว้างขวางมั่นคง ยิ่งยิ่ง ทหารไม่เป็นแต่สำหรับที่จะต่อสู้ในเวลาเกิดศึกสงคราม ย่อมเป็นประกันการศึกสงครามไม่ให้เกิดขึ้นด้วย...” (พระราชดำรัสแก่ทหารในการเสด็จพระราชดำเนิน ศาลายุทธนาธิการ และ โรงเรียนนายร้อย นายสิบ เมื่อวันที่ 26 กันยายน ร.ศ. 111)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวไว้ในตำนานการเกณฑ์ทหารว่า “...ธรรมตามมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ถ้ารวมกันมีอาณาเขตอยู่เป็นอิสระแล้ว ก็ต้องมีกำลังสำหรับต่อสู้ศัตรู หาไม่ก็ไม่พ้นที่จะถูกมนุษย์จำพวกอื่นแย่งชิงอาณาเขต หรือกดขี่ข่มเหง บีบบังคับเอาไว้ในอำนาจ ทหารจึงเป็นพนักงานสำหรับต่อสู้ศัตรู...”

(ประชุมพงศาวดารภาคที่ 23 ตำนานการเกณฑ์ทหาร)

เมื่อพิจารณาพระราชดำรัสและพระดำรัสนี้ แสดงให้เห็นว่า หน้าที่ของทหารคือ การรักษาความมั่นคง เกราช และบูรณภาพของประเทศ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ เกรงกลัวปัญหาการถูกยึดครองประเทศ การแบ่งแยกดินแดน การล้มระบอบการปกครอง ถือว่าทำให้เสียความมั่นคง

เรื่องที่จะเข้าข่ายความมั่นคงของประเทศชาติ และเป็นความมั่นคงของมนุษย์ด้วยคือ การบำบัดทุกข์และบำรุงสุขของประชาชน

แม้แต่ในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรื่อง **นิราศท่าดินแดง** หรือเรียกอีกอย่างว่ากลอนเพลงยาวเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง มีข้อความว่าที่เสด็จไปทำศึกนั้นก็เพื่อ

“ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขันฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี”

มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า แต่ก่อนนี้ทางราชการคิดแต่จะบำบัดทุกข์เฉยๆ ต่อมาจึงมีความคิดบำรุงสุข ทหารมีหน้าที่รักษาความมั่นคง ความมั่นคงของประเทศขึ้นกับความอยู่ดีกินดีของราษฎร ถ้าราษฎรมีทางทำมาหากินและสามัคคีกลมเกลียวกัน ประเทศชาติก็จะมีวิกฤตการณ์ต่างๆ น้อยลง และมีกำลังพอที่จะต้านทานศัตรูภายนอกที่จะเป็นอันตรายต่ออธิปไตยของประเทศ

ในทางปฏิบัติเป็นเพราะสถานการณ์ของประเทศ ทำให้ต้องมีกำลังทหารอยู่ประจำพื้นที่ ลักษณะของคนไทยจะโอบอ้อมอารี เมื่อเห็นทหารก็จะต้อนรับขับสู้อย่างดี ส่วนทหารเห็นราษฎรมีความเป็นอยู่ผิืดเคืองเจ็บไข้ได้ป่วยก็ให้เสนารักษารักษา หรือพาไปโรงพยาบาล แนะนำเรื่องการทำมาหากิน เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านขาดเหลืออะไรก็หาให้ เมื่อมีงานประเพณีของท้องถิ่น เช่น กิจกรรมของวัด ก็มาร่วมมือด้วย ความร่วมมือระหว่างทหารประจำการกับชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นลักษณะของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันแบบไทยๆ แม้จะต้องรบกันก็ต้องยึดเกียรติของทหารคือปฏิบัติต่อผู้อื่น แม้เป็นศัตรูด้วยเกียรติและความเป็นธรรม

นอกจากช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่นแล้ว นายทหารมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของผู้ใต้บังคับบัญชา และครอบครัว ช่วยให้อ่านหนังสือ ฟังกาสิพให้เลิกลาเสพติด และเล่นการพนัน ไม่ให้ทะเลาะวิวาท เมื่ออยู่ในเหตุการณ์คับขัน ต้องเป็นที่พึ่งที่

ยึดเหนี่ยวได้ ไม่ให้กระทำการใดๆ โดยขาดสติ

ถ้าวิเคราะห์ตามหลักการที่ทหารทำหน้าที่รักษาความมั่นคงของมนุษย์ (อาจจะเรียกได้ว่า เป็นส่วนของกิจการพลเรือนที่เรียกว่า civic action) อาจกล่าวได้เป็น 3 หัวข้อคือ

- ยุทธศาสตร์
- ภูมิศาสตร์
- การปฏิบัติการทางจิตวิทยา

ทั้งสามหัวข้อจะต้องสอดคล้องกัน

ยุทธศาสตร์ หมายถึง การวางแผนการและกำลักรวมทั้งการดำเนินการตามนโยบายให้ถูกต้อง เป็นการป้องกันมิให้ศัตรูที่ป้อนทำลายอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบได้ ในด้านความมั่นคงมนุษย์ หมายถึง ไม่ยอมให้นายทุนเข้ามาเอาเปรียบชาวบ้านได้ ข้อนี้เป็นเรื่องของฝ่ายเสนาธิการ จะไม่กล่าวในรายละเอียด

ในการวางแผนว่าควรจะทำอย่างไรผู้วางแผนต้องรู้**ภูมิศาสตร์** คือ รู้จักพื้นที่และภูมิประเทศว่า จะทำอย่างไรในที่นั้นให้มีประโยชน์สูงสุด ต้องรู้จักธรรมชาติของน้ำ ลักษณะของดิน รู้ความสูงต่ำของพื้นที่ รู้จักพืชพรรณชาติ เป็นต้น

ในการพัฒนาสร้างความมั่นคงให้แก่พื้นที่และประชาชน ต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานและบุคคลหลายฝ่าย เช่น หน่วยงานทางราชการ (กรมกองต่างๆ) มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย และสถาบันการศึกษาอื่นๆ บริษัทเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทที่มีศูนย์วิจัยของตนเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเอกชนที่มีประสบการณ์ด้านการพัฒนา

การปฏิบัติการทางด้านจิตวิทยา คือ ต้องเข้าถึง และเข้าใจความต้องการของบุคคล เป้าหมายในพื้นที่เป้าหมาย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีประสานกับผู้ร่วมงานได้ เช่น สามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นเห็นเหตุผลได้ และต้องมีความจริงจังทำงานด้วยศรัทธาไม่ไข่ทำเพื่อเอาหน้า หรือหาผลประโยชน์ส่วนตน ในยุคปัจจุบันเราต้องศึกษา

และปรับใช้หลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) และกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law) ด้วย

หน่วยทหารพัฒนา และทหารช่างของกองทัพบก และกองบัญชาการกองทัพบกไทย ประเทศต่างๆ มักใช้ทหารทำหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนเมื่อมีภาวะวิกฤตต่างๆ เช่น จีนเมื่อแผ่นดินไหว เยอรมนีเมื่อเกิดน้ำท่วม พายุไต้ฝุ่นในพม่า หน่วยงานกองบัญชาการกองทัพบกไทยก็เข้าไปช่วย เมื่อน้ำท่วมในเมืองไทยครั้งนี้ ทหารก็ได้ช่วยเหลือหลายอย่าง ทหารมีอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะใช้ในด้านนี้ เช่น รถ เรือ รถขุด (แทรกเตอร์) ฯลฯ และเป็นคนที่มีความรู้ด้วย

กล่าวโดยสรุป อันตรายของบ้านเมืองอันจะเกิดเป็นภัยสงครามขึ้นมาได้ คือ การที่คนในประเทศมีความลำบาคยากจนไร้ที่ทำกิน ทหารสามารถผ่อนคลายความทุกข์ของเพื่อนร่วมชาติด้วยการพัฒนา วางรากฐานความเจริญ และความมั่นคงของบ้านเมืองป้องกันไม่ให้เกิดสงครามดุจดั่งพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่กล่าวข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, ร้อยเอกหญิง. เอกสารคำสอน วิชาประวัติศาสตร์ไทย เดือนธันวาคม 2523. (สอนนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 4)

แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ชอบ ภักดีศรีวงศ์, พันเอก. ประวัติศาสตร์การสงครามเรื่องหลักการรบของไทย กองวิชาประวัติศาสตร์การสงคราม โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2522.

เดช บุญนาค. ขบถ ร.ศ. 121 พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551.

ภารดี มหาขันธ์. การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2518.

วิจิตรพัฒน์นาภรณ์, พระครู (มนตรี ธรรมเมธี) เล่าเรื่องเมืองแพร่ในอดีต ลำปาง : จิตวัฒนาการพิมพ์ลำปาง, 2548.

การทหารของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ : กรมยุทธการทหารบก กระทรวงกลาโหม, 2541 (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลอง 100 ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในมงคลสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครบ 100 ปี พุทธศักราช 2540.)

Bumroongsook, Sukunya. **Chulachomklao Royal Military Accademy : the modernization of military education in Thailand 1887-1948** Ph.D. dissertation Northern Illinois University, 1991.

Burk, Kathlee. **Old World New World the Story of Britain and America** 2007.

Lang, Sean, **British History for Dummies**, Chichester, West Sussex: wi ky 2008.

Simpson, William and Jones, Martin. **Europe 1783-1914**, New York : Roulledge, 2009.